

De vlucht uit Nederland

Ik wil mijn relaas met die dag beginnen, waarop de oproepen van de Joodse Raad voor te werkstelling in Duitsland bij iedere Joodse familie in angst verwacht werden en de meesten in spanning verkeerden, of deze keer, op Maandag 24 Mei 1943, de brievenbesteller hun deur zou passeren of iets te brengen had.

Ook bij ons thuis op het Merwedeplein 57 werd iets in de bus gegooid, en wel een oproep voor onze huisgenoot Heini Friedman, die wel wilde onderduiken maar wiens vervalste persoonsbewijs nog niet klaar was en zo in een moeilijke situatie kwam, aan de ene kant een oproep voor Duitsland en het ongewisse, wat het niet opkomen aan de Polderweg in Amsterdam Oost met zich mee zou brengen, en aan de andere kant het nog onmogelijke, om zonder vervalste papieren reeds te vertrekken.

Ook ik had met spanning de brievenbesteller verwacht, ik wist wel van mijn vader dat onze familie er misschien nog goed van af zou komen (deze keer tenminste), maar op de Joodse Centrale voor Beroepsopleiding wist men dat mijn onderduiken haast niets meer in de weg stond.

Om het zover te krijgen dat ik in volkomen overeenstemming met mijn familie de weg naar de illegaliteit zou kunnen zoeken, heeft veel moeite en energie gekost. Verschillende redenen zijn daarbij doorslaggevend geweest.

Ten eerste wist iedereen in Holland hoeveel Joden dag na dag door verraad en alle andere mogelijke redenen werden gegrepen en met een S (Straffe) naar Polen werden gedeporteerd in een aparte beestenwagen en iedereen vermoedde dat hun lot dubbel moeilijk zou zijn. Ik wist echter dat Polen voor allen het ongeluk zou betekenen en veronderstelde dat tussen een Jood met of zonder S wel geen verschil gemaakt zou worden, aangezien het opmerkelijke verschijnsel zich voordeed, dat de meeste legale levenstekens die uit Polen tot ons doordrongen, juist door mensen met een S geschreven waren.

Ten tweede stond onze familie op de Palestina lijst, wat zeggen wilde dat ze in aanmerking zouden komen bij een eventuele uitwisseling. (In 1944 werden Duitse staatsburgers in Palestina en joden uit Bergen-Belsen die een Palestina-certificaat hadden, uitgewisseld en vonden 282 joden de vrijheid). Het was toen al gebleken dat dit enige bescherming opleverde, aangezien de mensen met deze papieren in Westerbork vast werden gehouden. Vanzelfsprekend zou men, wanneer men voor iets illegaals gepakt zou worden, geen aanspraak op deze Palestina certificaten kunnen maken en men zou dan de eigen familie in gevaar brengen. Dat was voor mij persoonlijk een moeilijke kwestie, maar ook hierin had ik, de Duitse geloofwaardigheid kennende, zeer weinig vertrouwen. Bij al deze dingen is het een kwestie van instelling en omstandigheden, mijn ouders die geen andere mogelijkheden hadden, geloofden vast aan hun Palestina papieren en dat was een zegen, ze konden zich daarom veel beter er doorheen slaan. Ik, die andere, misschien net zo gevaarlijke mogelijkheden had, voelde instinctmatig dat ik voor de onderduik zou moeten kiezen en eenmaal gekozen, moet je er voor 100% achter staan. Afgezien van deze gevoelsmatige instelling was ik tegen alles wat prikkeldraad was en ik wilde er alles voor geven, niet weerloos afgemaakt te worden.

Ten derde, en dat misschien wel het moeilijkste, waren er enkele gevallen bekend dat een familie waar een der familieleden ontbrak, veel moeilijkheden kon ondervinden. Dat was een probleem wat mij veel hoofdbrekens heeft gekost. Hoe het huis te verlaten zonder iemand in gevaar te brengen? Dit was de fundamentele vraag die altijd onopgehelderd bleef wanneer ik mijn opinie over de eerste twee punten uiteen gezet had. En vanzelfsprekend dacht ik er ook maar geen moment over ons huis te verlaten wanneer er ook maar de kleinste mogelijkheid van gevaar voor de achterblijvende zou bestaan.

Ik had een fantastisch maar mogelijk uitvoerbaar idee. En nu ik er nog eens over nadenk, verbaas ik mij erover dat mijn moeder daaraan heeft meegewerkt, het was toch iets waar iemand op mijn leeftijd aan kon denken, maar een oudere generatie zoals mijn moeder had toch zeker moeten zeggen: "jongen, je bent niet goed wijs." In ieder geval, de betreffende familie was nog met iets anders bezig en zou ik enige dagen later antwoord krijgen, maar inplaats van rustig te wachten had ik alweer een ander idee. Bij ons op de hoek, in de Biesboschstraat, woonde een mijnheer Keizer die een belangrijke functie had in de Joodse Schouwburg, de verzamelplaats van opgepakte Joden. Hem zou ik moeten vragen, of hij mij na een bepaalde waarschuwing, op een transportlijst van de naar Westerbork getransporteerde Joden zou kunnen zetten, waardoor,

wanneer men nog een thuis zouden komen om mij te halen, mijn ouder zelfbewust zouden kunnen zeggen:" Onze zoon is reeds die en die nacht opgepakt en met dit en dit transport naar Westerbork gedeporteerd." Reeds die zelfde dag kon ik Keizer te pakken krijgen en hij was meteen bereid dit voorstel, wanneer het gegeven moment gekomen zou zijn, uit te voeren. Zo was dan eindelijk een bevredigende oplossing gevonden, waarmee beide partijen akkoord konden gaan.

Onder deze omstandigheden brak de dag van de 24e Mei aan en maakten Heini en ik ons op om te informeren of onze valse persoonsbewijzen nu eindelijk gereed zouden zijn. Juist in die dagen hadden de leidende chaweriem, zoals Kurt Reiniger, Gideon Drach en Norbert het vreselijk druk om de vooral die chaweriem die het dringend nodig hadden, aan vervalste papieren te helpen, dwz. ze ergens goedkoop te kopen, ze van valse foto's en stempels te voorzien, nieuwe vingerafdrukken te laten maken, de betreffende personen naar hun schuilplaats brengen, via allerlei wegen aan geld te zien komen, een afspraak hier en een bespreking daar. Tijd om te slapen was er niet voor hun en onder deze omstandigheden was het geen wonder dat onze p.b.'s nog niet klaar waren.

Het eerst gingen we naar de J.C.B. in de Hemonylaan om Ru te spreken en om een van de verantwoordelijke chaweriem te pakken te krijgen. Wij ontmoetten Ru op straat en hij gaf ons de raad zo snel mogelijk te verdwijnen, want hij vermoedde dat we niet veel tijd meer hadden. In de loop van de ochtend kwam Dirk van Schaik ons opzoeken en alhoewel hij bereid was ons meteen mee te nemen, was dat te riskant omdat onze p.b.'s nog niet klaar waren. hij zei toen dat we er dan maar zonder moesten gaan, omdat hij totaal geen controle had gezien, maar dat was ons toch een te groot risico. Later hoorden we ook dat er in deze benarde dagen zeer scherpe controle's waren geweest, vooral bij het Centraal Station en dat velen door de mand waren gevallen. We spraken toen met hem af dat hij Shoshana, de leidster uit Gouda, die al ondergedoken was, zou bereiken en dat zij dan zou verzorgen dat Karel (Piet) de volgende dag onze klare p.b.'s naar de Christiaan de Wetstraat zou brengen. Van Schaik, die toch Rachel naar Reeuwijk moest brengen, zou ons dan meteen meenemen. De rest van deze Maandag besteedde ik om nog diverse familieleden af te lopen om geld voor onze onderduik los te krijgen en zo slaagde ik erin om in een paar uur 300 gulden bij elkaar te krijgen.

De volgende dag, Dinsdag 25 mei zag men overal op straat de mensen met rugzakken en dekens in de richting van de Polderweg gaan en deze keer mochten we met permissie van de Duitsers van de tram gebruik maken. Ondanks dat men tamelijk veel mensen zag vertrekken, had toch niemand enig idee hoeveel percent aan de oproep gehoor had gegeven en de spanning was onuitspreekbaar groot omdat de Duitsers bedreigd hadden dat de scherpste represailles genomen zouden worden als er niet genoeg mensen zouden verschijnen. Diezelfde dag nam ik thuis het moeilijke afscheid waarna ik naar de Christiaan de Wetstraat ging, het centrum van onze beweging. Het was er een vreselijke chaos. Heel veel van onze lotgenoten, zoals o.a. Kurt Reiniger en Karel (schuilnaam van Ernst Hirsch) verschenen daar ook om afscheid van ons te nemen voor onze onderduik. Ze hadden veel vervalste persoonsbewijzen bij zich maar helaas was de mijne nog niet klaar maar ze verzekerden mij dat ik die de volgende dag zou ontvangen, wat inderdaad gebeurde. We namen afscheid van het Beth Chalots waar we zoveel gezellige uurtjes hadden doorgebracht. Diezelfde avond was het al bekend dat de opkomst minimaal was geweest en Ro Pinkhof kwam ons vertellen dat al het Joods verplegend personeel zich in de Joodse Invalide moet verzamelen in opdracht van de Duitsers en dat diegene die niet komt het risico daarvan moet dragen. De nacht die op deze mededeling volgde, was er een vol spanning. Men was elk moment op het ergste voorbereid en we hielden ons bezig met het inpakken van de nodige dingen die ons later van pas zouden kunnen komen.

De volgende dag hoorden we dat de Jodenbuurt in het centrum door enorme politiemacht werd afgezocht en dat iedereen radicaal werd meegenomen. De bruggen waren opgetrokken, geen mens kon eruit. De wildste geruchten deden de ronde en men rekende erop dat na het centrum de andere joodse wijken aan de beurt zouden komen. Ik ging terug naar mijn ouders en sprak met ze af dat ik naar niet joodse vrienden in de Waalstraat zou gaan en dat wanneer van Schaik met mijn p.b. zou komen, me daar moest afhalen om dan meteen uit Amsterdam te vertrekken. Ik nam voor de tweede keer afscheid van mijn familie, iets wat onder deze omstandigheden, heel moeilijk was. Ik zat de hele ochtend in afwachting bij onze niet joodse vrienden, de familie Olie en door hun raam kon ik zowel vader als moeder zien wandelen en ik dacht op dat moment dat dit misschien de laatste keer was dat ik ze zag. Dat was echter niet het geval. Van Schaik komt mij halen met

het bericht dat mijn p.b. nog niet klaar is en dat er van onderduiken wel niets zal komen aangezien mijn ouders van mening zijn veranderd. War zou de reden daarvan zijn?

Thuis gekomen hoorde ik dat het centrum van de stad door de politie omsingeld was en dat de families van de niet opgekomen als represaille naar Mauthausen gestuurd zouden worden. Natuurlijk kon ik onder deze omstandigheden niet vertrekken. Weliswaar was ik niet geheel van de waarheid van dit bericht overtuigd, maar op dit moment zat er niets anders op dan afwachten en mee te helpen om de laatste voorbereidingen te voltooien, zoals het pakken van de koffers en deze naar mijn broer Eli te sturen die al tien maanden in Westerbork zat opgesloten. Het was nu al de tweede keer dat ik niet weg kon komen en aangezien men in de middag verwachtte dat Amsterdam -Zuid nu aan de beurt was, had ik niet veel hoop meer op mijn ontvluchting. Ik bereidde me reeds geheel voor op de reis naar Westerbork. Toch gaf ik van Schaik de boodschap mee om het afmaken van mijn p.b. zoveel mogelijk te bespoedigen, men kon toch nooit weten wat er nog allemaal zou gebeuren? Zippi was die middag ook net terug gekomen uit Westerbork en had verschillende nuttige wenken van mijn broer Eli die daar al lang gevangen zat en die precies op de hoogte was wat daar wel of niet plaats vond en door welke fouten mensen vaak gepakt werden.

Tegen alle verwachting mijn, gebeurde niets in Amsterdam-Zuid en de volgende dag, donderdag 27 Mei ging ik naar de exporteur en besprak daar met mevrouw Bluth mijn geval. Zij gaf mij een briefje voor mijn ouders mee waarin stond dat Bernard Asscher waarschijnlijk was opgepakt en mogelijk in een strafgevangenis zou zitten. Met deze verklaring was mijn familie gedekt en er was nu geen beletsel meer om te vertrekken. Aangezien mijn p.b. nog niet in orde was, was ik gedwongen nog enig dagen te wachten en omdat men niet wist of Amsterdam-Zuid nog in de komende maanden aan de beurt zou zijn en het zonde was om op het laatste nippertje naar Westerbork gestuurd te worden, besloot ik ergens in de jodenbuurt te gaan wonen, vermoedend dat men daar wel niet zo gauw terug zou komen, het was daar voor 99% leeg. Ik ging naar de Neubauers op de Prinsengracht om daar in de buurt ergens op een lege zolder de nacht door te brengen.' s Middags echter, het was Vrijdag, kwam Awraham Helman met een boodschap van thuis. De Duitsers hadden Asscher en Cohen verzekerd om de komende weken geen enkele actie tegen Joden te ondernemen. Verder vertelde Awaraham dat de kans bestond dat we de beloofde persoonsbewijzen binnenkort zouden krijgen. En inderdaad, twee dagen later kregen we het bericht van Kurt Reiniger dat nog in zelfde week al deze p.b.'s klaar zouden zijn. We spreken af dat we de volgende elkaar in de J.C.B zullen ontmoeten en dat de kans bestaat dat iemand met de lang verwachte p.b.'s zal komen. Inderdaad bracht Kurt Reiniger ons op het zolderkamertje van Ru Cohen die beloofde p.b.'s. Voor de eerste keer lees ik mijn nieuwe naam, Jan Berend Hassink, wonende in de Beermanstraat 72 A Rotterdam en zo begon ik een nieuw tijdperk in mijn leven. *(Heel veel jaren later hebben mijn vrouw Trudi en ik deze familie bezocht die nog steeds op hetzelfde adres woonden. Het was een emotionele ontmoeting.)*

Abraham zijn p.b. kan pas een uur later komen en daarom kan hij diezelfde dag niet reizen. 's Middags eten van Schaik en ik nog thuis, de laatste keer eten door mijn moeder klaar gemaakt en dan neem ik afscheid, deze keer wist ik dat ik niet meer terug zou komen. Mijn vader zegent mij, maar beiden, vader zowel als moeder zijn flink en zo is het weggaan, hoe moeilijk het ook was, toch makkelijker gegaan dan ik het mij had voorgesteld. En dan ga ik naar het handwerkwinkelje in de Zuider Amstellaan om mijn ster af te doen. Een nieuw hoofdstuk in mijn leven zal zijn intree doen.

Ik ga met van Schaik mee naar beneden en op straat gekomen kijk ik nog een keer om. Zou ik dit huis met zijn vele herinneringen nog een keer zien?

De eerste reis onder een valse naam.

Nadat ik op de Zuider- Amstellaan mijn ster heb afgetornd en ik me heb overtuigd dat er totaal geen plek te zien is waar die gehate ster gezeten heeft, druk ik toch voor alle zekerheid op die plaats mijn jas tegen mij aan, aangezien ik in die straat zoveel bekenden had. Samen met van Schaik ga ik naar de van Woustraat om lijn vier te nemen, maar zoals dat meestal gaat, juist op dat moment dat ik sta te springen om maar gauw in de menigte van de trampassagiers te kunnen verdwijnen, wil er maar geen tram aankomen. De kans om gezien en herkend te worden is niet gering. Gelukkig gaat alles goed, ik stap weer sinds enige jaren in de tram, de eerste etappe gaat nu beginnen.

Aangezien er in die kritieke dagen nogal veel op de stations werd gecontroleerd, hadden we besloten een veel veiliger weg te nemen, alhoewel hij veel gecompliceerder was. We reden naar Amsterdam West en namen daar de trein naar Haarlem, vandaar verder naar Leiden en vervolgens de trein naar Woerden. In de trein had ik al mijn eerste vuurproef te doorstaan. In deze tijd waren al de jongens van mijn leeftijd, afgezien van diegenen die voor de Duitsers in Nederland werkten, verplicht naar Duitsland te gaan om daar te werken. In onze coupe stapte ook net een jongen in die met verlof naar Nederland was geweest en nu terug naar Duitsland reisde. Hij kwam met een zware koffer binnen en dan wist men wel hoe laat het was. Vanzelfsprekend werd hij van alle kanten uitgehoord, ik las de krant die ik van thuis had meegenomen nu al voor de derde keer alleen om een gesprek te voorkomen. Dat zou echter niet veel baten, toen de verlofganger uitgepraat was, werd ik onder vuur genomen. Het ergste was dat ik tot dan nog nooit de nieuwe rol had gespeeld en ik mijn nieuwe naam en adres nog maar half kende. De eerste vraag was of ik ook een oproep had, waarop ik antwoordde dat ik vanwege mijn belangrijk werk bij de voedselvoorziening, was vrijgesteld. Tot mijn pech was er nog een Rotterdammer in de coupe die meteen vroeg waar ik woonde en waar ik werkte. Alles verliep echter boven verwachting goed, maar ik was erg blij toen we in Woerden aankwamen, waar ik uitstapte. Van Woerden ging het naar Bodegraven (ik was niet van mijn krant af te slaan om een eventueel gesprek te voorkomen) en vandaar ging het met een auto naar Reeuwijk, ons eerste doel.

Even voor het huis van de weduwe de With stapten we uit om over een bruggetje haar huis te bereiken. Wat was hier alles bekend, hoe vaak waren we hier niet op de fiets voorbij gekomen? We werden erg leuk door Shoshanna en Shalom ontvangen, die daar ondergedoken waren en we bewonderden de zolder die in een kleine "jeugdfarm" was herschapen. In een hoek was een keuken (geheel met spullen van onze jeugdfarm ingericht), verder was er een kleine kamer waar Shoshanna en haar kleine zontje Bommel sliepen en ook die was gemeubileerd met de inboedel van onze farm. De zolder grensde met een dunne betimmering aan het huis van de burens voor wie Shoshanna een geëvacueerde Rotterdamse was. Toch waren ze achterdochtig wie nu eigenlijk die evacuee die nooit het huis verliet en die steeds veel bezoek ontving, zou zijn. Het was dus de zaak zo zacht mogelijk te praten en zo weinig mogelijk lawaai te maken.

Toevallig was net toen wij kwamen, Piet, de relatie van Nanny Aberson aanwezig. Zij had als eerste het idee van vluchten via Frankrijk naar voren gebracht. In Frankrijk waren namelijk zeer niet veel Fransen te werk gesteld, de meesten voor de O.T. (Organisation Todt) maar ook voor de Kriegsmarine. Honderden Nederlanders gingen langs half legale en illegale wegen naar het Zuiden, verdienden in de meeste gevallen heel behoorlijk en kwamen om de paar maanden voor een paar weken verlof naar huis. Het was nu Piet's idee dat wat voor zoveel Nederlanders mogelijk was, net zo goed door joden met valse papieren uitgevoerd zou kunnen worden. Verder had Frankrijk het voordeel dat het twee gemeenschappelijke grenzen met neutrale staten had en er dus altijd meer mogelijkheden waren de Duitsers te ontsnappen dan in Holland. Zover dachten wij echter nog niet, de hoofdzaak was eerst maar als Nederlandse arbeider ergens in Frankrijk te zitten. Shoshanna vertelde ook dat ik twee dagen later met Awraham en nog twee van de Deventer vereniging naar Frankrijk zou vertrekken. Ze vertelde verder dat twee van onze jongens, Erich en Doebts met nog twee andere Chaweriem de afgelopen Maandag met een omgekochte OT man legaal als weggelopen arbeiders van hun werk uit Frankrijk, over de grens waren gegaan en goed in Frankrijk waren aangekomen.

Vanzelfsprekend was de gedachte om een week later ergens in de buurt van Bordeaux als Nederlandse arbeider aan het werk te zijn zo vreemd en nog zo fantastisch dat ik niet veel vertrouwen in de zaak had. Stel je voor, jarenlang met allerlei beperkingen en wetten te moeten leven en dan plotseling het meest onmogelijke fantasie idee uit te voeren, nl. als Nederlandse arbeider aan de beruchte Atlantic Wall te werken. Dinsdag kwam Awraham en Woensdag 2 juni nemen we afscheid van Shoshanna en Shalom, onze reis naar Frankrijk gaat beginnen.

Een nacht in Katendrecht.

Onze reis naar Rotterdam verliep geheel zonder incidenten. Wanneer we normaal zouden reizen waren we in een half uur in Rotterdam geweest. Reeuwijk is geen vijf minuten van Gouda verwijderd en vandaar is het een kwartier naar Rotterdam. Aangezien we echter drie en een half jaar in Gouda gewoond hadden en enorm veel mensen ons daar kenden, pasten we wel op om in de stad zelf te komen, we waren gedwongen via Bodegraven/Woerden te reizen wat tamelijk riskant was, maar ik had het geluk niet een keer een bekende tegen het lijf te lopen. We waren

natuurlijk een paar uur te vroeg in de Maasstad (we moesten nl. om vijf uur op het station zijn) en daarom gebruikten we onze tijd om wat door de straten en ruines van Rotterdam te lopen, maar we ontweken alles wat uniform aanhad, een p.b. controle zou voor ons funest zijn geweest aangezien we geen vrijwilligers papieren voor de werkverschaffing in Duitsland hadden. Bovendien waren we op onze papieren geboren Rotterdammers en bij de minste argwaan zouden we door enige vragen in het Duitse net lopen. Ik was in mijn leven twee maal in Rotterdam geweest, ik dus geen idee van de stad en ik wist niet eens waar de Beermanstraat was, waar ik zogenaamd woonde.

Gelukkig was het dan eindelijk vijf uur, vanzelfsprekend waren we een half uur te vroeg aanwezig. Al gauw hadden we door wie er met ons mee zouden gaan: Lucas Rosenberg, Henk van Putten, alias Henkie Peukie en Benjamin Ginsberg. Ze draaiden zich even om maar deden verder net of ze ons niet kenden.

Ik voelde mij de eerste dagen en juist bij het station lang niet op mijn gemak. Ik dacht dat velen mij speciaal aankeken en dat iedereen het op mij voorzien had. Mijn bagage uit de rietenmand met nog tamelijk wat erin, plaatste ik op de depot afdeling. De beampte was een erg gezellige baas die dadelijk om een sigaret vroeg en meteen hard tegen de moffen van stapel liep. Even later gaven de jongens door dat we honderd vijftig gulden gereed moesten houden omdat die tegen Belgisch geld omgewisseld moesten worden aangezien Nano (Kurt Reiniger) en Karel net waren aangekomen. Het is een spannend wachten, de klok wil maar niet vooruit en het ergste is dat die ene agent die steeds maar voor het station heen en weer loopt, het vast op ons voorzien heeft. Zo beleef ik dat in mijn fantasie, alle agenten in Rotterdam hebben alleen maar belangstelling voor ons. Wanneer ik er een tegenkwam, keek ik hem het liefst helemaal niet aan om maar vooral geen aandacht te trekken, wat vanzelfsprekend de domste struisvogelpolitiek was. Later leerde ik het wel om hun brutaal in hun gezicht te kijken, hoe brutaler, hoe beter. Dan komt Nano eindelijk terug, hij vertelt kort en zakelijk dat de zogenaamde OT man die ons over de grens naar België moest brengen, niet was komen opdagen en hij voegde eraan toe dat hij alle moeite zou doen hem 's nachts nog te bereiken zodat we dan toch de volgende ochtend vroeg zouden kunnen afreizen. We moesten ons in twee groepen splitsen en ergens in een hotel gaan overnachten. Ik ging met Awraham op stap om een hotel te zoeken. Wanneer we eerst een kamer hadden, konden we altijd nog 's avonds een bioscoopje binnenstappen.

We lopen van het ene naar het andere hotel maar ze zijn of vol of hopeloos duur. Na een tijd zoeken gaan we maar naar de achterbuurten maar ook daar vonden we niets. Het zo zwaar geteisterde Rotterdam wat men kan vergelijken met een mens zonder hoofd, kampte met een groot tekort aan hotelkamers. Het centrum van Rotterdam was radicaal verwoest en wanneer men in het Maasstation aankomt en vandaar de tram neemt naar de Delftsche Poort zie je dat die door de bombardementen totaal verwoest is. Geen wonder dus dat in zo'n stad de hotelprijzen fantastisch gestegen zijn en men amper plaats kon krijgen. Net zomin was het een wonder dat Awraham en ik maar bleven zoeken en om acht uur nog niets gevonden hadden. Er kwam nog bij dat het om elf uur spertijd was en dat dan geen mens op straat mocht zijn. We spraken eindelijk een arbeider aan en vroegen hem waar je goedkoop kon slapen. "Nou jong, ga dan maar naar Katendrecht" zei hij met een veel betekende lachje. We wisten toen nog niet wat dat betekende, ik had wel eens gehoord van een Chinese wijk die aan de oever van de Maas moest zijn, maar ik wist toen nog niet wat hij daarmee bedoelde. Toen hij echter vertelde dat we de Maas moesten oversteken om daarheen te komen ging ons een licht op en wisten we dat hier inderdaad een wijk van Chinezen en publieke vrouwen mee bedoeld was. Op dat moment bleef ons niets anders over en namen we dus meteen een tram met een daarop aansluitende boot naar Katendrecht. Daar aangekomen informeerde we naar het eerste beste logement en tot ons geluk vonden we al snel een tamelijk goedkope gelegenheid, een kamer met twee bedden, zonder luizen en zonder vlooiën. Het eerste wat de baas deed was ons in het gastenboek inschrijven, iedere avond moesten de ingevulde briefjes voor elf uur naar de politie gebracht worden. Dit was een politieverordening gericht om alle burgers die niet in hun eigen woning overnachten, te kunnen controleren. Wij moesten dus ook onze p.b.'s laten zien en meteen vroeg de logementhouder waarom wij, twee Rotterdamse jongens niet in hun ouderlijk huis slapen. Dat was een donderslag uit heldere hemel, op die mogelijkheid hadden wij totaal niet gerekend. We stotterden dat we de volgende ochtend heel vroeg in Katendrecht moesten wezen, maar de hotelbaas begreep meteen dat dat kletsboek was. Gelukkig was op dat moment niemand aanwezig en de baas vroeg ons dan ook op de man af of we ons niet van het werk in Duitsland drukten. Vanzelfsprekend ontkenden we

dat heftig, wij wisten immers niet wie we voor ons hadden, het kon net zo goed een verrader zijn. Hierna vertelde hij ons dat Jacob van Weelden (Abraham) die op zijn papieren amper achttien jaar was, zonder ouderlijke toestemming niet ergens anders mocht slapen omdat hij daar last mee kon krijgen. Ik, in werkelijkheid negentien jaar, was tweeëntwintig op mijn papieren en ik zei dan ook meteen tegen de baas dat ik, als meerderjarig zijnde, de verantwoording op mij nam. Hij was daar ook niet erg over te spreken maar hij accepteerde dat, hij wilde tenslotte ook wat verdienen en daarom stelde hij ons voor dat hij die avond na elf uur naar de politie zou gaan en daar zeggen dat de twee jongens verlaat waren, ze hadden de laatste boot gemist en moesten zodoende bij hem overnachten. Vanzelfsprekend waren we lang niet zeker of dit een aanbod was van een verrader of niet en nog minder wisten we of de politie dit wel zou vertrouwen. Maar op dat moment bleef ons geen andere mogelijkheid over en we besloten het er maar op te gokken. Toch was het een nacht die ik niet gauw zou vergeten, iedere voetstap op de trap ging door merg en been.

's Ochtends vroeg, al om zes uur gingen wij er vandoor nadat de baas die ons wekken zou, niet was komen opdagen. We moesten hem uit zijn bed halen om de deur voor ons open te doen. Toen de deur achter ons dicht ging voelden we ons weer vrije mensen en eenmaal op de boot, was het hoofdstuk Katendrecht voor ons afgesloten.

Vijf dagen ondergedoken ergens in Nederland.

Nadat we 's ochtends vroeg de boot hadden genomen waren we vanzelfsprekend veel te vroeg in Rotterdam. We hadden nog drie uur de tijd die we doorkwamen met het lopen door de hoofdstraten. In een cafe te gaan zitten was te riskant aangezien steeds jacht gemaakt werd op de jongens van onze leeftijd die doelloos in cafe's zaten. Ik kocht een stapel van vijftien romannetjes die we later, wanneer we ondergedoken zouden zijn van goede dienst zouden kunnen zijn. We begonnen de stad al een beetje te leren kennen wat voor ons, Rotterdamers een eerste vereiste was en aangezien we toch de tijd hadden gingen we eens op zoek naar de straten we "woonden." Na lang vragen naar de weg bleek het dat eigenlijk niemand wist waar de Beermanstraat was en we concludeerden dat het een kleine onbekende straat moest zijn wat later een groot voordeel zou blijken. We waren natuurlijk al lang voor de tijd op de plek van onze afspraak en daar hoorden we van Kurt Reilinger dat nog niets bekend was, maar dat onze reis die dag in ieder geval niet door zou gaan. Kurt bracht Ernst Hirsch (Willie Jacobs) met zich mee, die dag daarvoor uit Antwerpen vertrokken was en illegaal even was komen overwippen om in Nederland verslag uit te brengen over de toestand van de chaweriem in Antwerpen. We gingen met lijn drie naar Rotterdam Zuid, waar de chaweriem een afspraak zouden hebben. We werden in een cafe achtergelaten met de boodschap af te wachten tot ze terug zouden komen. Ik had nu het geluk samen met Henkie te zijn die zichzelf altijd erg safe voelde en bij voorkeur met iedereen een praatje maakte, alhoewel hij eruit zag als toen joden en Hollands sprak met meer Duitse dan Nederlandse woorden. Hij was klein, had donker haar en bruine ogen. Gelukkig was de neus in orde maar het was gevaarlijk een paar uur samen met hem in een cafe te moeten zitten ook omdat ik er zelf ook niet onberispelijk uitzag. Ik bestelde bier en ik kon er totaal nog niet aan wennen zonder jodenster als ieder ander in een cafe te zitten.

Na een paar uur kwamen de jongens terug en ze vertelden dat ze met een smokkelaar, Theo, alles hadden besproken en dat we de daarop volgende Maandag met een man of tien door Theo illegaal door Theo over de grens zouden worden gebracht. Volgens Karel, die met Kurt samen was moest Theo dat reeds honderden malen gedaan hebben en het "vak" door en door kennen. In Antwerpen zou Theo ons nauwkeurige instructies geven hoe verder te gaan. Hij zou ons adressen geven van Duitse firma's in Frankrijk waar we zeker werk zouden vinden en hij zou ons de namen van de grensovergangen geven, die we aan de Belgisch-Franse grens moesten passeren. Willie zou in Antwerpen verder de leiding op zich nemen en zou zich met vier andere chaweriem die daar reeds waren, bij ons voegen.

Dit plan klonk erg mooi en we begonnen de zaak nu wat optimistischer te bekijken aangezien we wisten dat we nu toch in ieder geval Nederland zouden verlaten al was het op een riskante manier, de illegale weg. We namen afscheid. Ik gaf Kurt mijn paspoort met het verzoek deze te vervalsen en verder moesten we nog gegevens geven om een eventueel Zweedse arbeidspas te krijgen. Deze passen werden in Frankrijk aan buitenlandse arbeiders verstrekt. We gingen nu weer via de reeds eerder beschreven omweg terug naar Rieuwijk. Shoshana schrok erg toen ze ons zag aankomen, ze had ons reeds lang in België gedacht. We konden helaas tot Maandag niet bij Shoshana blijven. Abraham zou 's avonds wanneer het donker was bij Rachel gaan wonen, die op

de Wethouder Venteweg was ondergedoken, schuin tegenover onze voorwerker Frans, de NSB kringleider. Ik zou ook tegen donker met de fiets worden afgehaald om de volgende dagen bij de familie van Noorden in de buurt van het abattoir door te brengen. Later hoorde ik dat het een gemengde huwelijk was, maar daar merkte ik niet veel van. Ze waren streng vegetariërs en hadden een grote voorkeur voor alles wat maar sla en azijn was. Ik was blij dat ik daar geen jaren moest blijven. Hilda, de jongste dochter deed nog wel wat aan illegaal werk en was heel begaafd. Haar kamer was een en al portret en tekening., Door haar kon ik met de buitenwereld in contact blijven. De paar dagen dat ik ondergedoken was verveelde ik me erg. Vanzelfsprekend las ik alle romannetjes die in in Rotterdam op de kop had getikt. Ik had echter niets te klagen, er waren mensen die zich met langer dan vier dagen onderduiken tevreden moesten stellen.

Zondag was Hilda na een bespreking in Rotterdam en kwam 's avonds met het bericht terug dat we de volgende dag aan de slag zouden gaan. bagage mocht zo goed als niet worden meegenomen, alleen een kleine rugzak met de meest belangrijke benodigdheden was toegestaan. Volgens het verhaal van Theo zou onze bagage later legaal worden nagestuurd. Dat was helaas niet zijn eerste fantasie. Hilda en Piet zouden ons tot Gouda begeleiden. Hilda's eerste zorg was Heini te bereiken die ook in Gouda zat, maar daar aangekomen kwam ze tot de onaangename ontdekking dat de onderduikverleners niet thuis waren, de deur werd niet opengedaan omdat Heimi vanzelfsprekend niet wist wie er aan de deur stond te rammelen. Tenslotte kregen ze toch via een briefje wat door het gleufje van de brievenbus naar binnen gleed, contact met elkaar. Heini leest dat hij de dag daarop afgehaald zal worden en dat de trek gaat beginnen.

De volgende morgen volgde ik Hilda op een afstand van 100 meter naar een zijstraat van de Florisweg.

Die weg die ik dagelijks was gelopen, waar iedereen mij kende. In een mooie villa, bij een jonge vrouw wiens man in Duitsland was en die een prachtige zwarte Sint Bernardshond had, trof ik Heini aan die nog maar half op de hoogte was van wat er ging gebeuren. Bagage had hij helemaal niet, die zou hem toegestuurd worden maar was niet aangekomen. Ik vertelde hem alles wat ik wist en wat kleren betreft stelde ik hem gerust. Ik had op het station in Rotterdam een grote mand met kleren staan en aangezien we toch maar een minimale hoeveelheid mee mochten nemen, was er voor beiden genoeg. Toen het onze tijd was gingen we naar de Florisweg in de hoop zo gauw mogelijk opgeslokt te worden, maar zoals het altijd gaat, er kwam maar geen bus. We stonden met ernstige gezichten de etalage's te bekijken, etalage's waar alleen nog maar Vim en wat dagelijkse zaken waren uitgesteld.

Ondertussen had Awraham, die we van nu af aan met zijn valse naam Jaap moesten aanspreken, zich bij ons gevoegd en we verdeelden ons een beetje om niet teveel in de gaten te lopen. Tijdens ons wachten fietste Frans, onze voorwerker en de knecht Henk van onze buurman Weisman voorbij. Die laatste was helemaal niet te vertrouwen. Gelukkig zagen we hem bijtijds, draaiden ons prompt om en het scheen dat onze ruggen hem niet zo bekend voor kwamen. Eindelijk konden we toch weg en bij de bushalte stond Mevrouw de With te kijken of we allemaal present waren, zodat ze dat aan Shoshana kon berichten. De reis verliep verder normaal. Hilda en Piet waren ook van de partij en Piet legde Heini, die van nu af aan Arie heet, zo' beetje uit wat er zo al gaat gebeuren. In Rotterdam gekomen hadden we nog tijd genoeg, we kopen een brood voor onderweg en maken onze rugzakken in orde. Langzamerhand gaan we naar de trein waar het niet moeilijk is onze reisgenoten te herkennen. Met tassen, dikke jassen (begin Juni!!) enzovoort liepen we daar rond wat niet zo onopvallend was. Ik had met deze groep liever in Bordeaux willen rondlopen.

זה סיזום הסיפור.